

Κυρίες καί Κύριοι

Τόν Μάρτη τοῦ 1976 εἶχα ἐπισημάνει μέ εὐκαιρία μιᾶς πλατύτερης ἀνά-
λυσης τοῦ προβλήματος τῆς ἔνταξης (στό φυλλάδιο τοῦ Πανελληνίου
Σοσιαλιστικοῦ Κινήματος Ἑλλάδα καί Κοινὴ Ἀγορά, Ὁ ἀντίλογος)
μερικές ἀπό τίς πιθανές ἐξελίξεις στόν πολιτιστικό τομέα. Θά ἐπα-
ναλάβω ὁρισμένες ἀπό τίς τότε σκέψεις

Ἡ πολιτιστικὴ δραστηριότητα -π.χ. ἡ λογοτεχνικὴ ἢ ἡ μουσικὴ ζωὴ -
καθορίζεται σέ μιὰ καπιταλιστικὴ οἰκονομία, ὅπως τῆς σημερινῆς Ἑλ-
λάδας σέ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη πραγματοποίησης κέρδους; Χωρὶς
κέρδη δέν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιζητήσουν οὔτε ἡ ἐκδοτικὴ οὔτε ἡ κινημα-
τογραφικὴ ἐπιχείρηση, οὔτε ὁ ζωγράφος οὔτε ὁ ἐπιστήμονας. Ἐπειδὴ
ὅμως τό κέρδος εἶναι τόσο μεγαλύτερο ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ κύκ-
λος τῶν προσώπων, στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ διατεθεῖ τό προϊόν, κάθε ἐπι-
χείρηση προτιμᾷ νὰ παράγῃ προϊόντα πού ἀπευθύνονται στὴν πλειοψη-
φία τῶν ἀγοραστῶν καί ἀδιαφορεῖ γιὰ τίς προτιμήσεις τῆς μειονότητας.

Ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ καί θά ἀποτελέσει μετὰ τὴν ἔνταξη χωρὶς κανένα
πιά περιορισμὸ τμῆμα τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτιστικῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἐπιχει-
ρήσεις, πού καθορίζουν τὴν πολιτιστικὴ προσφορά στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη,
θά παίξουν ἀποφασιστικὸ ρόλο καί στόν ἐλληνικὸ χῶρο. Τοῦτο θά ὁδη-
γήσῃ σιγιά-σιγά στό νὰ ἐξομειωθεῖ ἡ πολιτιστικὴ παραγωγή στόν τόπο
μας μέ τὴν προσφορά στίς ὑπόλοιπες χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ
ἐλληνικὲς ἰδιοτυπίες, τὰ ἐλληνικὰ χαρακτηριστικὰ θά ἐξαφανισθοῦν
σιγά-σιγά, ἀλλὰ σταθερά. Ἡ μουσικὴ, ἡ λογοτεχνικὴ ἢ ἡ εἰκαστικὴ δρα-
στηριότητα θά σχεδιάζονται μέ τίς ἀνάγκες τῆς εὐρύτερης ἀγορᾶς καί
ὄχι μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐλληνικῆς μειοψηφίας. Ἐάν ἀνταποκρίνον-
ται στίς ἐπιθυμίες τοῦ εὐρύτερου εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ κινηματογραφικὲς
ὑπερπαραγωγές ἢ ταινίες βίας, θά προσφέρονται καί στὴν Ἑλλάδα σχε-
δὸν ἀποκλειστικὰ οἱ ταινίες αὐτές. Καμμιά κινηματογραφικὴ ἐταιρεία,
πού θά θέλῃ νὰ διαθέσῃ τὰ προϊόντα της στόν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, δέν
θά γυρίσῃ ταινία πού νὰ ἀντικατοπτρίζῃ ἐλληνικὲς ἰδιομορφίες. Μιὰ
τέτοια ταινία μέ ἀπήχηση μόνο σέ κοινὸ 8 ἑκατομμυρίων ἀντὶ τοῦ δυ-
νατοῦ κοινοῦ τῶν 240 ἑκατομμυρίων τῆς Ε.Ο.Κ., δέν θά μπορεῖ νὰ προσ-
φέρει τό ἴδιο κέρδος.

Οἱ Γάλλοι ἐξετάζοντας τὰ ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητος τῶν ἀμερι-
κάνικων κινηματογραφικῶν ἐπιχειρήσεων στὴ Γαλλία, διαπίστωσαν ὅτι οἱ
ἀμερικάνικες ἐταιρεῖες δέν ἀναλαμβάνουν νὰ χρηματοδοτήσουν μιὰ ται-
νία, παρὰ ἀφοῦ τροποποιήσουν τό σενάριο, τοὺς διαλόγους, ἢ ἐπιλέξουν

άλλους ήθοποιούς, σέ τρόπο ώστε νά μεταβάλουν τό φίλμ σέ διεθνές προϊόν πού νά προβληθεῖ σέ ὅσο τό δυνατόν περισσότερες χώρες, δηλαδή ἀφοῦ ἀπαλείψουν ὁποιαδήποτε γαλλική ἰδιοτυπία.

Ἀνάλογα φαινόμενα διαπιστώθηκαν στή Γαλλία καί στόν τομέα τῆς λογοτεχνίας. Οἱ εἰσπράξεις τῶν γάλλων συγγραφέων ἀπό τήν πώληση τῶν βιβλίων τους στή Γαλλία εἶναι χαμηλές. Πολύ πιά ψηλές εἶναι οἱ ἀμοιβές πού εἰσπράττουν ἀπό τή μετάφραση καί διάθεση τῶν ἔργων τους στίς ΗΠΑ. Οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς διαλέγουν γιά τοῦτο τά θέματα τῶν βιβλίων τους, ἔτσι ὥστε νά ἔχουν ἀπήχηση στίς ΗΠΑ.

Ὁ ἐπιχειρηματίας πού εἶναι ὑποχρεωμένος νά πραγματοποιήσῃ κέρδος, ἐπιλέγει γιά παραγωγή τά προϊόντα μέ τό μικρότερο κόστος. Θά ἀποφύγει λογοτεχνικές, μουσικές ἢ κινηματογραφικές δημιουργίες πού ἀπαιτοῦν πρόσθετα ἔξοδα. Θά προτιμήσῃ νά προσφέρει σέ ὅλους τό αὐτό εἶδος.

Παράδειγμα γιά τίς ἐπιπτώσεις τοῦ κανόνα τούτου στήν ἐλληνική ἀγορά ἀποτελοῦν τά παιδικά περιοδικά. Στήν Ἑλλάδα σημείωσε, πρὶν ἀπό τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ἀξιοσημείωτη ἐπιτυχία τό περιοδικό "Ἡ Διάπλαση τῶν Παίδων", πού τήν ἐπιμέλειά του τήν εἶχε ἕνας ἀπό τοὺς γνωστότερους λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς, ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος. Στάθηκαν ἐπίσης στήν ἀγορά διάφορα ἄλλα περιοδικά, πού κατὰ καιροὺς εἶχαν μορφωτικό ἐπίπεδο. Σήμερα στήν ἀγορά κυριαρχοῦν προϊόντα ἀμερικανικῶν κυρίως οἰκῶν, τό "Μίκυ Μάους", "ὁ Ποπάϊ", "ἡ Μανίνα" κλπ. Εἶναι πολύ πιά εὐκόλο καί φτηνό στόν ἐπιχειρηματία νά μεταφράσῃ τό ξένο ἀνάγνωσμα καί νά τό ἐκτυπώσῃ, ὅπως ἀκριβῶς κυκλοφορεῖ στό ἑξωτερικό παρά νά δημιουργήσῃ ὁ ἴδιος μέ ψηλό κόστος -πλήρωνοντας π.χ. ἕνα λογοτέχνη - εἰδικό γιά τήν ἐλληνική ἀγορά προϊόν.

Τό γεγονός, ὅτι τό "Μίκυ Μάους" ἔχει ἐκτοπίσῃ τόν Καραγκιόζη δέν ὀφείλεται μόνο στό ὅτι ὁ Καραγκιόζης δέν ἔχει προσαρμοστεῖ στίς ἀνάγκες τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς θά μπορούσαν νά πραγματοποιήσουν τήν προσαρμογή τούτη. Ὅφειλεται στό ὅτι τό κόστος τῆς ἐκδόσεως ἑνός βελτιωμένου καί ἀναπτυγμένου Καραγκιόζη εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερο ἀπό τό κόστος ἀναπαραγωγῆς τοῦ "Μίκυ Μάους" ἄρα καί τό κέρδος ἐλάχιστο, ἂν ὅχι ἀνύπαρκτο.

Τό θλιβερό ἀποτέλεσμα εἶναι τά παιδιὰ στήν Ἑλλάδα νά διαβάζουν σήμερα γιά τή "Σούγκαρ Τζόουνς, τό πιά γλυκό ἀστέρι τῆς πόπ" ἢ τή

"Μπονάντζα". Αύριο θά λιγοστέψουν ακόμη περισσότερο τὰ συνδεμένα μέ τό περιβάλλον, τήν ιστορική καί πολιτιστική παράδοσή μας έντυπα. Σέ λίγο θά θιασημίζονται στούς τοίχους μας οί τελευταίες άμερικάνικες ή γερμανικές έκδοτικές έπιτυχίες, τὰ "Σαγόνια τοῦ Καρχαρία" ή ὁ "Πόλεμος τῶν Ὑποβρυχίων".

Γιά νά διαθέσουν οί έπιχειρήσεις τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς τὰ προϊόντα τους θά έπιδιώξουν νά έθίσουν τό κοινό, νά τό προσαρμόσουν στά προϊόντα τους. Ἐλάχιστα εἶναι τὰ παιδιά πού ξέρουν καί ένδιαφέρονται γιά τό πῶς δημιουργεῖται ἓνα "άστέρι τῆς πόπ". Ὅταν ὁμως περιοδικό μέ 75.000 φύλλα κυκλοφορία δημοσιεύσει συνεχῶς σχετικές ιστορίες, τό κοινό θά διαμορφωθεῖ ἔτσι ὥστε νά αγοράζει τή μουσική πόπ, νά ἀσπάζεται τὰ εἰδῶλα πού τοῦ δημιουργοῦν καί νά διαβάζει τὰ περικινά πού τοῦ περιγράφουν τή ζωή τῶν ἀστέρων.

Ἡ διαφήμιση σπάνια ἔχει ἄμεσα ἀποτελέσματα. Ἐπιδρά χάρη στήν καθημερινή επανάληψη. Τό πρόσωπο ἐξοικειώνεται ἀρχικά μέ τήν παράσταση, τήν ἀποδέχεται καί τέλος τήν ἀσπάζεται. Παύει τότε πιά νά θεωρεῖ τήν παράστασή του σάν ξένη, τήν ἀντιλαμβάνεται σάν έκφραση τῆς δικῆς του προσωπικότητας. Κάτω ἀπό τήν ἀντακτική διαφημιστική προσπάθεια τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς τό πολιτιστικό περιβάλλον μας θά ἀλλάξει μέ τή συνεργία καί τήν ἀποδοχή μας, συνεργία καί ἀποδοχή πού θά εἶναι ἀποτέλεσμα κατευθυνομένου ἐπηρεασμοῦ.

Στήν Γαλλία διαπιστώθηκε ὅτι οί ἑισές διαφημίσεις στήν τηλεόραση προέρχονται ἀπό πολυεθνικές ἐταιρίες καί εἶναι ὅμοιες σέ ὅλες τίς χώρες τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Μέ τόν τρόπο τοῦτο παρατηρεῖ ἡ γαλλική ἐφημερίδα "Μόντ" ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξαφάνιση τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης γιά χάρη ὁμοιογενοῦς καί ἐκταμένης ἀγορᾶς. "Τά γλωσσικά ή πολιτιστικά σύνορα ἀποτελοῦν ἐμπόδια, κόκκους ἄμμου, πού παρεμποδίζουν τήν καλή λειτουργία μιᾶς οἰκονομίας μέ διεθνή χαρακτήρα".

Ἡ ἐξέλιξη πού περιγράψαμε εἶναι λογικό ἐπακόλουθο τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, πού κρατεῖ στή χώρα μας καί πού ἐπιδιώκουμε νά ἀναπτύξουμε μέ τήν ένταξη στήν Ε.Ο.Κ. Ὅσο πιά ἐξαρτημένη εἶναι ἡ χώρα ἀπό τή βοήθεια ξένων κεφαλαίων, τόσο πιά έντονη καί καθοριστική εἶναι ἡ παρουσία τῶν ξένων. Οἱ πολυεθνικές ἐταιρίες εἰσάγουν μαζί μέ τὰ προϊόντα τους τίς νοοτροπίες πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν κατανάλωσή τους. Τίς εἰσάγουν ἀπ'εὐθείας μέ τή βοήθεια τῆς διαφήμισης καί ἔμμεσα μέ τή βοήθεια τοῦ μεταπρατικοῦ στρώματος πού τούς μιμεῖται καί ἐπιβάλλει μέ τό παράδειγμά του τή μίμηση σέ πανεθνική κλίμακα. Ἡ ἐξουσία τοῦ ξένου κεφαλαίου καί τοῦ συνδεδεμένου μέ αὐτά

μεταπρατικοῦ στρώματος ὁδηγεῖ στοὺς καθοριστικούς γιὰ τὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας τομεῖς, ὅπως π.χ. τῆς τηλεόρασης καὶ τῆς ραδιοφωνίας, στοῦ μαρασμοῦ καὶ στὴν ἐγκατάλειψη τῆς ἐθνικῆς κληρονομιάς.

Πολλοὶ ἔσως ἀμφισβητήσουν τὰ παραπάνω συμπεράσματα μέ τὴ σκέψη ὅτι θὰ συνεχίσουν νὰ ὑπάρχουν ἐλληνικὲς ἐπιχειρήσεις πού θὰ προωθοῦν τὴν ἐλληνικὴ παραγωγή. Οἱ ἐλληνικὲς ἐπιχειρήσεις πού θὰ περιοριστοῦν μόνο στὴ ντόπια ἀγορά, θὰ ὑστεροῦν σέ ἀνταγωνιστικότητα καὶ σιγά, ἀλλὰ σταθερά, θὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τίς εὐρωστώτερες ξένες. Ἡ ἔνταξη ἐπιπρόθετα θὰ ὁδηγήσει στὴ μαζικὴ ἑξαγορά ντόπιων ἐπιχειρήσεων. Μιὰ πού θὰ εἶναι ἐλεύθερη ἡ κυκλοφορία κεφαλαίων καὶ ἡ μεταφορά κερδῶν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οἱ πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις δέ θὰ διστάσουν νὰ ἀγοράσουν κερδοφόρες ἐλληνικὲς ἐταιρεῖες, γιὰ νὰ εἰσέλθουν χωρὶς πολὺ κόπο καὶ ἀπώλεια χρόνου στὴν ἐλληνικὴ ἀγορά. Στὴ Γερμανία τὰ τελευταῖα χρόνια πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐκδοτικούς οἴκους (π.χ. Fischer - Verlag) ἑξαγοράστηκαν ἀπὸ ἀμερικανικὲς ἐπιχειρήσεις ἢ δέχτηκαν τὴ συμμετοχὴ ἀμερικανικῶν κεφαλαίων.

Ἡ ἐξέλιξη τούτη θὰ ἔχει καὶ πολιτιστικὲς ἐπιδράσεις. Οἱ πολυεθνικὲς πολιτιστικὲς ἐπιχειρήσεις δέν ἐπεμβαίνουν ἀνοιχτὰ στὴν πολιτικὴ ἐξέλιξη μιᾶς χώρας. Διαδίδουν ὅμως συστηματικὰ καὶ μέ ὅλα τὰ μέσα πού ἔχουν στὴ διάθεσή τους τίς δικές τους ἀπόψεις γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Ἐμφανίζουν π.χ. τὴν ὑπαρξὴ τους σάν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐλεύθερη διακίνηση τῶν ἰδεῶν, ἀποσιωποῦν τὰ τρωτὰ τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, καταπολεμοῦν κάθε προσπάθεια σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ, ἐνισχύουν ἔτσι συνεχῶς τὴ θέση τῶν ἀστικῶν πολιτικῶν κομμάτων.

Ἡ κριτικὴ τούτη δέν εἶναι ἀπόρροια ὑπερφύλαου ἐθνικισμοῦ. Ὁ διεθνισμὸς ἔχει πολλὲς μορφές. Ὁ διεθνισμὸς καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰδέα πού ὁδηγοῦν στὴν χωρὶς ὅρους ὑποταγὴ τῆς πολιτιστικῆς μας ζωῆς στοὺς κανόνες τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, καλύπτουν μέ ὠραῖα λόγια σχέσεις ἐξουσίας καὶ χειροπιαστὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Ἀντὶ γιὰ τὴν ἐπαγγελόμενη πλουσιότερη πολιτιστικὴ ζωὴ θὰ ὁδηγήσουν σέ ὁμοιόμορφη, μονότονη, ρηχὴ καὶ κατευθυνόμενη ἀπὸ τίς ἀνάγκες τῆς ἀγορᾶς προσφορά. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν ἡ μέχρι σήμερα ἐξέλιξη καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἔνταξης θὰ ἔπρεπε τὸ κράτος νὰ βοηθήσει ἐντατικὰ στὴ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς κληρονομιάς καὶ στὴ δημιουργία μιᾶς ντόπιας ἐθνικῆς πολιτιστι-

κής ζωής. Όμως ούτε πρόγραμμα για να διαπιστωθούν οι ανάγκες ούτε μελέτες για τό τρόπο αντιμετώπισής τους υπάρχουν.

Πρέπει γι' αυτό έμεϊς πού αρνούμαστε τήν ίσοπέδωση καί τόν υποβιβασμό τής λαϊκής παράδοσης σέ μουσειακό αντικείμενο για να διατηρήσουμε τήν ιδιαιτερότητά μας καί για να κρατήσουμε αντιμετώποι μέ τήν παλίρροια του έμπορευματικού πολιτισμού ψηλά τή σημαία τής δημιουργίας τής βασισμένης στήν ντόπια καί εύρωπαϊκή παράδοση.